

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

**Трансформація сімейних цінностей у соціальному
середовищі загальноосвітнього**

навчального закладу»

Дипломна робота з соціальної педагогіки
(освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр»)

студентки 7 курсу 72 групи

галузі знань:

0101 Педагогічна освіта

напряму підготовки:

8.01010601 «Соціальна педагогіка»

Герасимчук Ганни Вікторівни

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук,

професор **Н. А. Сейко**

Рецензент:

доктор педагогічних наук,

проректор з науково-методичної роботи

Житомирського обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти

О. В. Постовенський

м. Житомир 2016

Зміст

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. СІМ'Я ТА СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
1.1. Сім'я як соціальний інститут.....	8
1.2. Цінності та їх види.....	16
1.3. Сутність та специфіка сімейних цінностей.....	24
Висновки до розділу 1.....	30
РОЗДІЛ 2. ДИНАМІКА СТРУКТУРИ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ЗНЗ.....	33
2.1. Сучасні тенденції до динаміки структури сімейних цінностей.....	33
2.2. Трансформація сімейних цінностей в умовах ЗНЗ.....	43
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ЗНЗ.....	54
3.1. Програма дослідження трансформації сімейних цінностей в умовах ЗНЗ.....	54
3.2. Емпіричне дослідження трансформації сімейних цінностей в умовах ЗНЗ.....	56
3.3. Програма діяльності тренінгової школи для старшокласників «Школа молоді сім'ї»	82
Висновки до розділу 3.....	96
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103
ДОДАТКИ.....	111

Вступ

Актуальність дослідження. Посередником між державою, людиною та іншими соціальними інститутами є сім'я. В процесі еволюції суспільства відбувається переоцінка системи сімейних цінностей і значущості сім'ї як соціального інституту. Увага до проблем сім'ї завжди було дуже значною. В даний час причинного інтересу до даної теми є кризові тенденції в життєдіяльності сучасної сім'ї, різних її форм, які охоплюють усі сфери її функціонування. В ускладнених умовах сучасного існування, сім'я як унікальний механізм взаємодії між потребами окремої людини і суспільства в цілому, виявилася в епіцентрі суспільних змін, що різко позначилося на стані сім'ї, її виховних можливостях.

У сучасному українському суспільстві відбуваються постійні зміни. Події суспільного і політичного життя дедалі більше прискорюють темп людського існування; стреси, інформаційні перевантаження дуже впливають на людину, її сприйняття і систему цінностей. Однією з основних проблем є нездатність сім'ї здійснювати свої головні функції, які вона успішно виконувала раніше, а також збільшення значущості неспецифічних функцій сім'ї. У міру того, як розвивається суспільство, відбуваються різноманітні політичні та соціальні зміни, змінюються і цінності сім'ї.

Отже, традиційна раніше модель сім'ї на сьогоднішній день є застарілою, а нова поки ще не розвинулася. Якщо у суспільства немає сформованої і стійкої моделі сім'ї, яка робить його стабільним і міцним, то виникають різні соціальні проблеми, наприклад, моральний занепад суспільства, соціальне сирітство, бродяжництво, відмова від дітей. Тому необхідно відновити та оновити інститут сім'ї. Очевидно, що дані процеси свідчать про кризу сімейних цінностей, їх трансформації, яка потребує серйозного наукового осмислення.

Сімейні цінності є одним з елементів здорового і стабільного функціонування суспільства. Власне, сімейне виховання закладає в нас ті чи інші якості, які ми використовуємо в нашому дорослому житті, що докорінно впливає на все суспільне життя в цілому. Ієрархія цінностей, місце сімейних

цінностей в ньому відображають особливості часу, умов життя, засновують фундамент ставлення людини до навколишнього світу, до себе і до оточуючих.

Ставлення до сім'ї і її цінностей відображає особливості часу і психології людини, несе відбиток умов життя і моральних принципів, які сформувалися в її соціальному оточенні. Провідні цінності визначають спрямованість особистості людини і його активності. Актуальність даної теми обумовлена змінами, що відбулися і ускладненням традиційної моделі сім'ї, трансформацією сімейних цінностей. Перехід до ринкових відносин породжує знеособлення людини як головної цінності суспільства, зростання індивідуалізму за принципом «це твої проблеми», що призводить до роз'єднаності людей і верховенства особистих інтересів над суспільними, протиставлення сім'ї суспільству. Шлюбні відносини перестали бути необхідною умовою для повноцінного розвитку сім'ї. Тому, проблема дослідження трансформації сімейних цінностей у соціальному середовищі загальноосвітнього навчального закладу стає надзвичайно актуальною для соціально-педагогічної науки.

Науковим підґрунтям у нашому дослідженні стали праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців як Є. Головаха, Ю. Голоденко, Е. Еріксон, А. Карась, А. Колодій, Н. Паніна, А. Пасісниченко, А. Ручка, Л. Сокурянська, Ю. Сорока, Дж. Фінні, Н. Черниш та інші. О. Іванівська, А. Капська, С. Савченко, Н. Шкаріна та ін.

Однак проблема соціально-педагогічної діагностики та фахового впливу соціального педагога ЗНЗ на стан і процес трансформації сімейних цінностей у соціальному середовищі загальноосвітнього навчального закладу потребує більш детального аналізу. Саме тому, темою нашого дослідження було обрано: «Трансформація сімейних цінностей у соціальному середовищі загальноосвітнього навчального закладу».

Об'єкт дослідження – трансформація сімейних цінностей в умовах ЗНЗ.

Предмет дослідження – сутність і процес трансформації сімейних цінностей в умовах ЗНЗ.

Мета дослідження – дослідити сутність і процес трансформації сімейних цінностей в умовах ЗНЗ.

Гіпотеза дослідження – в умовах соціального середовища загальноосвітнього навчального закладу відбувається трансформація традиційних сімейних цінностей, результатом якої є домінування індивідуально-особистісних цінностей індивіда над сімейними цінностями особистості.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати сімейні цінності як об'єкт соціально-педагогічного дослідження.
2. Дослідити основні прояви трансформації сімейних цінностей в умовах ЗНЗ.
3. Розробити програму діяльності тренінгової школи для старшокласників «Школа молодій сім'ї».

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань дослідження ми використали загальнонаукові теоретичні та практичні методи дослідження, а саме: аналіз науково-педагогічних джерел, узагальнення, порівняння, систематизацію, анкетування, тестування, статистичні методи кількісної та якісної обробки отриманих результатів.

Експериментальна база дослідження: дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі ЗНЗ №30 міста Житомира.

Вибіркова сукупність: учні 9-11 класів ЗНЗ №30 міста Житомир.

Теоретичне значення дослідження: узагальнено і систематизовано наукові дослідження про сімейні цінності як об'єкт соціально-педагогічного дослідження та основні прояви трансформації сімейних цінностей в умовах ЗНЗ.

Практичне значення дослідження: розроблено й обґрунтовано програму діяльності тренінгової школи для старшокласників «Школа молодій сім'ї».

Апробація роботи: Результати дослідження опубліковані у збірнику наукових праць: Роль ціннісних орієнтацій особистості в сімейному житті//

Актуальні проблеми соціальної сфери: [збірник наукових робіт викладачів і студентів] / за заг. ред. Н. П. Павлик. – Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (85 найменувань). Робота викладена на 110 сторінках друкованого тексту та 12 сторінках додатків.

Загальні висновки

1. Охарактеризувавши сімейні цінності як об'єкт соціально-педагогічного дослідження, ми прийшли до ряду висновків та узагальнень.

Доведено, що сімейні цінності – культивована в суспільстві сукупність уявлень про сім'ю, впливає на вибір сімейних цілей, способів організації життєдіяльності взаємодії. Сімейна система цінностей характеризується величезним потенціалом виховного впливу на наступні покоління в його особистісному розвитку. Проте, дуже складно сформулювати повне конкретизоване визначення сімейних цінностей, тому що це поняття обумовлено суб'єктивним сприйняттям дійсності кожного окремого індивіда. Система сімейних цінностей є динамічною системою, що формується в процесі усього періоду виховання і соціалізації, відіграє провідну роль в процесі ухвалення рішення, дозволяє вирішувати, що для людини значущо і важливо в сімейному житті. Система ціннісних орієнтацій сім'ї не є постійною упродовж усього її життєвого циклу. Загальносімейні цінності не завжди включають у себе ціннісні орієнтації кожного з шлюбу. Діапазон ціннісних орієнтацій окремих членів сім'ї може бути ширший від загальносімейних. Чим ширший об'єм індивідуальних цінностей шлюбу, тим більше в них можливостей для взаєморозуміння, тобто для єдності.

Обгрунтовано думку, про те, що узгодження ціннісних орієнтацій подружжя проявляється в динаміці загальних сімейних цінностей, яка, може проявлятися як в кількісній, так і якісній зміні цього утворення. В той же час фактично відсутня єдина науково обгрунтована класифікація сімейних цінностей та в цілому недостатньо розвинена є наукова база цієї проблеми. Система сімейних цінностей дає можливість особистості вирішити, що для неї значущо і важливо в шлюбному і сімейному житті. Система цінностей (ціннісних орієнтацій) сім'ї не є постійною упродовж усього її життєвого циклу. Загальносімейні цінності не завжди включають у себе ціннісні орієнтації кожного з шлюбу. Умовою нормального розвитку і функціонування сім'ї є наявність у чоловіка і дружини різноманітних ціннісних орієнтацій. Різноманіття систем цінностей служить природною базою для індивідуалізації

особистості, і тому система, що забезпечує таке різноманіття, має найбільшу стійкість. У розділі розглянуто сім'ю та сімейні цінності як об'єкт соціально-педагогічного дослідження, представлено сутність поняття цінностей та охарактеризовано їх види.

2. Дослідивши основні прояви трансформації сімейних цінностей в умовах ЗНЗ, ми прийшли до таких висновків. Дослідження було проведено з 60 учнями 9-11 класів ЗНЗ№30 міста Житомир та проходило у три етапи: 1) проведення опитування школярів з метою вивчення їх базових сімейних ціннісних соціально-психологічних установок за допомогою авторського опитувальника «Загальна оцінка цінності сім'ї в структурі ціннісних орієнтацій молоді»; 2) виявлення специфіки та місця сімейних цінностей у системі ціннісних орієнтацій старшокласників за допомогою методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича; 3) проведення опитування школярів з метою вивчення впливу соціальних стереотипів на трансформацію сімейних цінностей старшокласників за допомогою авторського опитувальника «Поведінкові установки і стереотипи молоді в сфері сімейних цінностей»

Узагальнюючи, слід зазначити, що в силу індивідуально-вікової та соціально-психологічної специфіки юнацького віку та сучасних українських реалій, для більшості школярів сім'я є цінністю міжособистісної взаємодії у різних сферах соціально-психологічного існування індивіда. І лише для деяких старшокласників сім'я є цінністю особистісного зростання чи екзистенціальною цінністю. Для основної маси опитаних школярів сім'я є безумовним домінуючим пріоритетом в системі ціннісних орієнтацій. Причому сімейні відносини сприймаються переважно в психоемоційних і кровно-родинних характеристиках. Крім того, з точки зору школярів в сучасному суспільстві можливо поєднання успішної кар'єри та повноцінного сімейного життя. Разом з тим, більше половини опитаних вважають, що сім'ю заводити варто все-таки після закінчення навчання та/або становлення кар'єри. Так само, з точки зору школярів в сучасному суспільстві можливо поєднання успішної кар'єри та повноцінного сімейного життя. Більше половини опитаних вважають, що сім'ю варто заводити після закінчення навчання. У той же час

більшість опитаних фіксує наявність в сучасному українському суспільстві вираженої кризи сім'ї, яка проявляється практично у всіх сферах функціонування цього інституту, при цьому ефективність державної політики в цій сфері вкрай малоефективна.

Хоча для школярів сім'я є однією із головних цінностей в системі ціннісних орієнтацій особистості, однак сімейні цінності перебувають у старшокласників на різних стадіях трансформації. Якщо для більшості респондентів, вони перебувають на стадії теоретизованих моделей-цілей (з орієнтацією на традиційні моделі поведінки або на моделі поведінки батьківської сім'ї), то приблизно кожен третій старшокласник, пройшовши попередню стадію трансформації системи цінностей, готовий перейти до стадії реалізації цілей-дій, тобто теоретично готові до створення власної нуклеарної сім'ї. При цьому кожен десятий респондент, швидше за все перебуває в процесі трансформації між цими двома стадіями, оскільки домінантну систему ціннісних орієнтацій визначити важко.

Сучасна молодь при вступі в шлюб керується в першу чергу взаємною любов'ю. Оптимальним віком для вступу в шлюбні відносини, на їхню думку, є наступні вікові категорії: для чоловіків – 25-40 років, для жінок – 18-30 років. Так само, практично всі школярі відзначили, що, на їхню думку, наявність дітей в шлюбі є обов'язковою, зазвичай маючи на увазі виховання двох дітей. Респонденти відзначають, що реєструвати відносини в тій чи іншій мірі важливо, хоча шлюбний контракт не викликає позитивних емоцій, як і більшість альтернативних форм шлюбних відносин. Варто відзначити, що найбільш прийнятною такою формою, на думку опитаних, є цивільний шлюб. Трохи більше половини школярів не проти були б пожити в цивільному шлюбі. Варто відзначити, що бажання скріплювати свої відносини в майбутньому шлюбним контрактом у респондентів відсутнє.

3. Розробивши програму діяльності тренінгової школи для старшокласників «Школа молоді сім'ї», можна узагальнити наступне. На основі результатів емпіричного дослідження нами обгрунтовано та розроблено тренінгову програму «Школа молоді сім'ї», що спрямована на формування у

школярів базових компетенцій та культури сімейного співіснування у найбільш доступній та неформалізованій для них формі – тренінговій. Розроблена програма школи передбачає освоєння 8 умовних розділів, що відображають основні сфери сімейного життя. Тривалість програми – 72 години (8 тренінгових сесій та 10 годин індивідуальних консультацій соціальним педагогом). Тренінги тривають від одного до трьох днів (4 – 12 годин). Практико-орієнтоване опанування цих тематичних розділів (тренінгових сесій) сприятиме формуванню системи ціннісних орієнтацій школярів з пріоритетом на розвиток сімейних цінностей; розвитку у школярів навичок соціально-комунікативної, психолого-педагогічної та соціально-господарської сімейної комунікації; формуванню у школярів компетенцій профілактики та вирішення основних проблем у сімейній взаємодії і т.д.

Список використаних джерел:

1. Аметова Є. Р. Про значення сім'ї у формуванні вільної особистості дитини / Є. Р. Аметова // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 2. – С. 36 – 43.
2. Андрееенкова Н. В. Проблема социализации личности / Н. В. Андрееенкова. – М. : Высшая школа, 1970. – 405 с.
3. Антонов А.И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М.: Прогресс, 1998. – 388 с.
4. Артюшкіна Л. М. Соц. педагог школи: теорія і практика роботи : Навчально – метод. посібник д/студентів спец-ті «Соціальна педагогіка» / Л. М. Артюшкіна. – Суми : СумДПУ, 2004. – 124 с.
5. Афанасьева Т.М. Семья: Учебное пособие / Т. М. Афанасьева. – М.: Просвещение, 1988. – 285с.
6. Ахметшина В. А. Психолого-педагогические аспекты работы с родителями / В. А. Ахметшина // Справочник классного руководителя. – 2007. – №1. – С. 65 – 73.
7. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах та таблицях. Навчальний посібник / О. Вю Безпалько – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
8. Березина В. Социальный педагог в школе / В. Березина, Г. Ермоленко // Воспитание школьников. – 1994. – №2. – С. 205.
9. Бессонова Т. П. Особенности развития ребенка в неблагополучной семье / Т. П. Бессонова // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 1. – С. 39 – 42.
10. Бех І. Д. Виховання особистості : Навчально-методичний посібник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 341 с.
11. Борисов В. А. Семья и демографические тенденции / В. А. Борисов, А. Б. Синельников. – М. : Издательский дом «А.С.Т.», 2000. – 76 с.
12. Браун Дж. Семейная психотерапия и семейное консультирование / Дж. Браун, Д. Кришенсен. – М. : Академия, 2001. – 304 с.

13. Брюхова В. М. Партнёрство семьи и школы / В. М. Брюхова. – М. : Чистые пруды, 2007. – 32 с.
14. Бубнова С.С. Ценностные ориентации личности как многомерная нелинейная система / С. С. Бубнова // Психологический журнал, 1999. – №5. – С.38 – 44.
15. Ветек К.Н. Проблемы супружеского благополучия / К. Н. Ветек. – М.: Прогресс, 1988. – 198с.
16. Владин В.З. Интимный мир семьи / В. З. Владин, Д. З. Капустин. – Минск : «Высшая школа», 1983. – 111с.
17. Вульфов Б. З. Социальный педагог в системе общественного воспитания / Б. З. Вульфов // Педагогика. – 1992. – № 5/6. – С.45 – 49.
18. Галагузова М. А. Методика і технології роботи соціального педагога / М. А. Галагузова. – М. : Гардарики, 2002. – 226 с.
19. Голод И.С. Семья и брак: историко-социологический анализ/ И. С. Голод. – СПб.: Петрополис, 1998. – 202 с.
20. Голод И. С. Состояние и перспективы развития семьи / И. С. Голод, А. А. Клецин. – СПб. : Питер, 1994. – 210 с.
21. Гордин Л. Ю. Воспитание и социализация / Л. Ю. Гордин. – М. : Академия, 1997. – 243 с.
22. Горностай П. П. Теория и практика психологического консультирования / П. П. Горностай, С. В. Васьковская. – К. : Наукова думка, 1995. – 224 с.
23. Гребенников И.В. Основы семейной жизни / И. В. Гребенников. – М.: Просвещение, 1991. – 158с.
24. Гуров В. Н. Социализация личности: Социальный педагог, семья и школа / В. Н. Гуров. – М. : Гардарики, 1993. – 166 с.
25. Дивицина Н. Ф. Семейведение. Учеб. пособие / Н. Ф. Дивицина. – М. : МГУ, 2006. – 127 с.
26. Добреньков В. И. Социальные институты и процессы / В. И. Добреньков, А. И. Кравченко. – М. : МГУ, 2000. – 339 с.
27. Закатова И. Н. Социальная педагогика в школе / Под. ред. Г. К. Селевко. – М. : АСТ, 1996. – 174 с.

28. Закревська Л. М. Перші кроки соц. педагога у школі. На допомогу соц. педагогу – початківцю / Л. М. Закревська. – Кам'янець – Подільський : Аксіома, 2005. – 52 с.
29. Зацепин В. И. Мы и наша семья / В. И. Зацепин, В. Н. Цымбалюк. – М. : Высшая школа, 1989. – 416с.
30. Зацепин В. И. Семья: Социально-психологические и этические проблемы / В. И. Зацепин. – М.: Молодая гвардия, 1989. – 252с.
31. Зритнева Е.И. Семейведение/ Е.И. Зритнева, Н.П. Клушина. – М.: Гуманитар.изд.центр ВЛАДОС, 2006. – 246 с.
32. Калачева И. И. Профессиональное становление школьных социальных педагогов / И. И. Калачева. – Минск: МГУ, 2000. – 96 с.
33. Капська А. Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи [модульний курс дистанційного навчання] / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола. – К. : Академія, 2002. – 164 с.
34. Карабанова О. А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования / О. А. Карабанова. – М. : Гардарики, 2005. – 306 с.
35. Ключко В.Е. Персонификация ценностей как механизм нравственного воспитания / В. Е. Ключко // Пути формирования нравственных основ личности школьника. Проблемы. Методика. Опыт: Тезисы конференции. – Барнаул, 1997. – С. 234 – 236.
36. Ковалев С. В. Психология семейных отношений / С. В. Ковалев. – М. : Педагогика, 1987. – 159 с.
37. Ковалев С.В. Психология современной семьи / С. В. Ковалев. – М.: Просвещение, 1988. – 208 с.
38. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / соціальна робота: Навчальний посібник / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверєва, С. Р. Хлебик. – К. : ІЗМН, 1997. – 392 с.
39. Кон И.С. Родители и дети / И. С. Кон // Психология ранней юности. – М.: Просвещение, 1989. – С.16 – 19.

40. Кравченко Т. В. «Життєві сценарії» сім'ї та їхній вплив на соціальний розвиток особистості / Т. В. Кравченко // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 1–2. – С. 61 – 67.
41. Крюкова Т.Л. Психология семьи: семейный стресс и совладающее поведение / Т. Л. Крюкова, Е. В. Куфтык, М. В. Сапоровская. – Кострома: КГУ, 2004. – 245 с.
42. Кузнецова Л. В. Методика и опыт работы социального педагога / Л. В. Кузнецова. – М. : Воспитание, 2005. – 329 с.
43. Лапин Н. И. Ценности как компоненты социокультурной эволюции современной семьи / Н. И. Лапин // Социологические исследования. – 1994. – № 5. – С. 3.
44. Лебедев П. А. Семейное воспитание / П. А. Лебедев. – М. : Издательский центр «Академия», 2005. – 408 с.
45. Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных ориентации / Д. А. Леонтьев. – М.: «СМЫСЛ», 1992. –217 с.
46. Лесгафт П. Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение / П. Ф. Лесгафт. – М. : Педагогика, 1991. –174 с.
47. Малько А. М. Соціальна педагогіка в школі : Культурологічний аспект / А. М. Малько // Рідна школа. – 2001. – №3. – С. 36-40
48. Мардахаев Л. В. Социальная педагогика / Л. В. Мардахаев. – М. : Гардарики, 2005. – 269 с.
49. Матюшкин А. Б. Рабочая книга социального педагога / А. Б. Матюшкин, Е. А. Романова. – М. : ТЦ Сфера, 2002. – 144 с.
50. Мудрик А. В. Введение в социальную педагогику / А. В. Мудрик. – Пенза, 1994. – 180 с.
51. Мустаева Ф. А. Социальная педагогика : Учебник для вузов / Ф. А. Мустаева. – М. : Академический проект, 2003. – 528 с.
52. Никитина В. А. Социальная педагогика [Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / В. А. Никитина. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 272 с.

53. Никитина Л. Е. Организация социально-педагогической работы в школе / Л. Е. Никитина. – М. : Академ. проект, 2009. – 182 с.
54. Никитина Л. Е. Социальный педагог в школе / Л. Е. Никитина. – М. : Академ. проект, 2003. – 112 с.
55. Павленок П. Д. Технологии социальной работы в разных сферах жизнедеятельности / П. Д. Павленок. – М. : «Дашков и Ко», 2004. – 236 с.
56. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка / С. С. Пальчевський. – К. : Либідь, 2005. – 454 с.
57. Панкова Л.М. У порога семейной жизни / Л. М. Панкова. – М. : Просвещение, 1991. –144 с.
58. Постовий В.Г. Сучасна сім'я і її педагогіка / В. Г. Постовий. – К. : Освіта, 1994. – 63 с.
59. Різник Л. М. Особливості роботи соціального педагога в загальноосвітній школі / Л. М. Різник // Соціальна робота в Україні: теорія і практика, 2006. – №4. – с. 129 – 134.
60. Рыбак Е. В. Основы семейной коммуникации : социально-педагогическая работа с детско-родительской группой / Е.В. Рыбак. – Архангельск : Изд-во «КИРА», 2007. – 110 с.
61. Сатир В. В. Выи ваша семья / В. В. Сатир. – М.: Апрель Пресс, 2001. – 302 с.
62. Семёнов С. П. Семья в психологической консультации: Опыт и проблемы психологического консультирования / Под ред. С. П. Семёнова, В. В. Столина. – М.: Педагогика, 1989. – 244 с.
63. Семиченко В. А. Психологія та педагогіка сімейного спілкування : Навч. Посібник / В. А. Семиченко. – К. : Веселка, 1998. – 210 с.
64. Соколов Е. Н. Социально-психологическая и консультативная работа с семьей: Хрестоматия / Под ред. Л.Б. Шнайдер : В 2 ч. – М. : МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2004. – Ч.2. – 728 с.
65. Столин В. В. Семейные трудности: какие и почему? Задание для самоанализа / В. В. Столин, А. Г. Шмелёв // Семья и школа. – 1985. – № 3. – С.18 – 21.

66. Сысенко В.А. Устойчивость брака: Проблемы, факторы, условия / В. А. Сысенко. – М.: «Высшая школа», 1981. – 244 с.
67. Титаренко В.Я. Семья и формирование личности / В. Я. Титаренко. – М.: Профиздат, 1987. – 109с.
68. Уэдделл М. Семья и ее динамика / М. Уэдделл // Семейная психотерапия. Хрестоматия.– СПб.: Петрополис, 2000. – С. 96 – 120.
69. Холостова Е. И. Технология социальной работы / Е. И. Холостова. – М. : Инфра-М, 1998. – 314 с.
70. Чернышов В.Н. Любовь, семья, здоровье / В.Н. Чернышов, В.И. Орлов, Ю. А. Петров и др.. – М.: МЕДпресс-информ, 2005. – 280 с.
71. Шакурова М. В. Методика і технологія роботи соціального педагога: навч. посібник для студ. Вищ. Пед. Навч. Закладів / М. В. Шакурова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 404 с.
72. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / В. М. Шахрай – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.
73. Шеляг Т. В. Современная семья и социальная работа / Т. В. Шеляг. – М. : СТИ, 1999. – 244 с.
74. Шептенко П. А. Методика и технология работы социального педагога : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под. ред. В. А. Слостенина. – М. : Академия, 2001. – 326 с.
75. Шульга В. В. Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі : методичні рекомендації / В. В. Шульга. – К. : Ніка-Центр, 2004. – 124 с.
76. Юнда И.Ф.Как стать счастливым в браке / И. Ф. Юнда, Л. И. Юнда. – К.: Украинский центр психотерапии, 1991. – 97 с.
77. Юнда И.Ф. Сексологические аспекты нравственно – гигиенического воспитания и брачно – семейной гармонии / И. Ф. Юнда. – К.: Просвита, 1990. – 145с.
78. Юнда И.Ф.Социально – психологические и медико – биологические основы семейной жизни/ И. Ф. Юнда, Л. И. Юнда. – К.: Просвита, 1990. – 239с.

79. Яценко Т. С. Активная социально–психологическая подготовка учителя к общению с учащимися / Т. С. Яценко – К.: Освіта, 1993. – 206 с.
80. Christenson S. Schools and Families: Creating Essential Connections for Learning / S. Christenson. – New York: The Guilford Press, 2001. – 246 p.
81. Constable R. School social work : practice and research perspectives / R. Constable, John P. Flynn. – New York: Lyceum Books, 2002. – 527 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lyceumbooks.com/pdf/Sclsocwk7_Chapter_01.pdf. – Назва з екрану.
82. Fagnano Ch. School, family, and community interaction: a view from the firing lines / Ch. Fagnano. – New York: Westview Press, 1994. – 183 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.abebooks.co.uk/servlet/FrameBase?content=/en/imagegallery/imagegallery.shtml?si=t%26images=\\$pictureurlpopup](http://www.abebooks.co.uk/servlet/FrameBase?content=/en/imagegallery/imagegallery.shtml?si=t%26images=$pictureurlpopup). – Назва з екрану.
83. Neumann R., Seibt B. The structure of prejudice: associative strength as a determinant of stereotype endorsement // European Journal of Social Psychology. 2001. Vol. 31. P. 609-620.
84. Rokeach M. The nature of human values and value systems, in E.P.Hollander and R.G. Hant (eds) Current Perspectives in Sosial Psychology, 4th ed. – New York: Oxford University Press, 1976. – 320 p.
85. Smith, George Patrick Family values and the new society : dilemmas of the 21st century. – Westport, Conn. : Praeger, 1998. – 285 p.